



emcdda.europa.eu

Mērķis: narkotikas

Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra ziņojums

ISSN 1725 – 8529

Narkotiku pieprasījuma mazināšana – vispārēji pierādījumi tam, ka vajadzīga vietēja līmeņa rīcība

Uz zinātniskiem pierādījumiem pamatotu pieprasījuma mazināšanas ieviešanās pasākumu izstrāde ir galvenais narkotiku apkarošanas politikas mērķis valstu, Eiropas Savienības (ES) un pasaules līmenī. Lai apspriestu šā mērķa īstenošanu, tiek izmantots īpašs sarunu

process ar tam raksturīgu jēdzienu kopumu, iekļaujot tāds terminus kā "paraugprakse", "kvalitātes standarti", "vadlīnijas", "protokoli", "akreditācijas sistēmas" un "standartizācija". Šajā dokumentā lasītāju zināšanai ir ietvertas lietoto terminu vienkāršas definīcijas,

uzsverot sasniegumus un aktuālās problēmas zinātnes atziņu praktiskajā izmantošanā narkotiku pieprasījuma mazināšanas jomā. Īpaša uzmanība ir pievērsta "paraugpraksi", ņemot vērā šā jēdziena pieaugošo popularitāti un nozīmīgumu Eiropā.

Galvenie jautājumi

1. Paraugprakses veicināšana un apmaiņa ir atzīta par svarīgu stratēģiju, lai uzlabotu ar narkotikām saistītu ieviešanās pasākumu efektivitāti, kā arī lai nodrošinātu ierobežoto resursu efektīvu izmantošanu.
2. Vadlīnijas un standarti ir vieni no visbiežāk izmantotajiem instrumentiem paraugprakses veicināšanai. Eiropā pašlaik ir izstrādāts liels daudzums vadlīniju, ko lēmumu pieņēmēji var izmantot, atjaunināt un pielāgot savas valsts kontekstam tā vietā, lai tās izstrādātu no jauna.
3. Kļūst pieejams arvien vairāk zinātnisko pierādījumu par ieviešanās pasākumu efektivitāti narkotiku jomā, kurus var izmantot standartu un vadlīniju izstrādei un atjaunināšanai. Tiek likts jauns uzsvars uz ieguldījumu pārtraukšanu, "sliktas prakses" un zemas kvalitātes ieviešanās pasākumu izmantošanas izbeigšanu.
4. Eiropas līmeni neseno tika īstenots projekts, kura mērķis bija veicināt vienprātību par obligātajiem kvalitātes standartiem tādās jomās kā narkomānijas novēršana, ārstēšana un nodarītā kaitējuma mazināšana, kā arī kvalitātes standartu īstenošana praksē.
5. Ir radušās jaunas disciplīnas, kas vērstas uz zināšanu veiksmīgas tālāknodošanas metodēm, piemēram, īstenošanas zinātne, praktiskā zinātne un zināšanu mobilizācija. Svarīgs veiksmes faktors ir to šķēršļu apzināšana, kuri liedz mainīt un izmantot vairākas īstenošanas stratēģijas.
6. Paraugprakses jomā joprojām ir daudz trūkumu zinātnisko pierādījumu bāzē, un pastāvīgi rodas jauni jautājumi, kas jārisina. Sistemātiska trūkumu analīze palīdzēs mērķtiecīgāk strukturēt turpmākos pasākumus un norises.

Definīcijas

Paraugprakse – pieejamo pierādījumu vislabākā iespējamā izmantošana attiecīgā brīža darbībā.

Pierādījumu bāze – no medicīnas jomas pārņemts jēdziens, ko definē šādi: "attiecīgajā brīdī pieejamo vislabāko pierādījumu pārlicināta, precīza un saprātīga izmantošana, pieņemot lēmumus par individuālu pacientu aprūpi" (Sackett, 1996). Ja šo jēdzienu piemēro narkotiku pieprasījuma mazināšanai, tas attiecas uz zinātnisko rezultātu izmantošanu lēmumu pieņemšanā par ieviešanās pasākumiem.

Vadlīnijas – "nostādnes, kas ietver ieteikumus, kuri paredzēti, lai optimizētu pacientu aprūpi, un kuras tiek pilnveidotas, sistemātiski pārskatot pierādījumus un novērtējot alternatīvu aprūpes iespēju ieguvumus un trūkumus" (Institute of Medicine, 2011).

Protokoli – dokumenti, kuros norādītas procedūras, kas jāievēro konkrētu uzdevumu veikšanā.

Standarti un kvalitātes standarti – uz pierādījumiem pamatoti principi un noteikumu kopums (Brunsson and Jacobsson, 2000), ko izmanto, lai īstenotu vadlīnijās ieteiktos ieviešanās pasākumus. Tie var attiekties uz satura jautājumiem, procesiem vai strukturāliem aspektiem.

Akreditācija – process, kurā iestāde, kas sniedz pakalpojumu, tiek neatkarīgi novērtēta kvalitātes ziņā pēc iepriekš noteiktiem kritērijiem un standartiem, kurus nosaka akreditācijas iestāde.

Standartizācija – process, kurā pakalpojumu procesi un izpilde tiek salīdzināti ar citu pakalpojumu paraugpraksi. Vērtētie kritēriji parasti ir kvalitāte, laiks un izmaksas.

1. Izpratne par paraugpraksi

Jēdziena "paraugprakse" definīciju nesēn izstrādāja EMCDDA pieaicinātu Eiropas ekspertu grupa. Īsumā – paraugprakse ir pieejamo pierādījumu vislabākā iespējamā piemērošana attiecīgajā brīdī narkotiku jomā īstenotajām darbībām. Tika apzināti vairāki faktori, kas palielina iespējamību, ka iejaukšanās pasākumu varētu klasificēt kā "paraugpraksi". Rezumējot – paraugprakses iejaukšanās pasākuma pamatā ir visstabilākie pieejamie zinātniskie pierādījumi par to, kas ir zināms kā efektīvs līdzeklis veiksmīgu rezultātu sasniegšanai, un tas ir pielāgots tā adresātu vajadzībām. Izmantotās metodes ir pārredzamas, uzticamas un nododamas tālāk, un, attīstoties zināšanu bāzei, tās var atjaunināt. Attiecībā uz īstenošanu tiek ņemti vērā vietējā konteksta faktori, un iejaukšanās pasākums tiek saskaņots ar citām darbībām kā daļa no vispusīgas pieejas narkotiku problēmām.

Paraugprakse ir cieši saistīta ar jēdzienu "uz pierādījumiem pamatota prakse", kas ir attiecīgajā brīdī pieejamo vislabāko pierādījumu pārlicināta, precīza un saprātīga izmantošana, pieņemot lēmumus (Sackett et al., 1996), un tajā ir rūpīgi jāintegrē gan zinātnes atziņas, gan īstenošanas pieredze, lai iejaukšanās pasākumu attiecīgi pielāgotu atsevišķam individam un/vai konkrētajam kontekstam. Paraugprakses iejaukšanās pasākumam būtu jānodrošina labāki rezultāti nekā citiem iejaukšanās pasākumiem un tādējādi arī jānodrošina iespēja racionāli sadalīt resursus.

2. Vadlīnijas un standarti – plaši izplatīti instrumenti paraugprakses veicināšanai

Visizplatītākā stratēģija Eiropā paraugprakses veicināšanai ir vadlīniju un standartu izstrāde. Līdz 2011. gadam visā reģionā bija apzināti vairāk nekā 143 narkomānijas ārstēšanas vadlīniju

kopumi, daudzi no tiem – opioīdu farmakoterapijas jomā. Daudzos gadījumos jaunu vadlīniju vai standartu izstrādes procesā pašlaik tiek izmantoti esošie valstu piemēri (ja vien to pamatā ir pierādījumi), kas tiek pielāgoti vietējam kontekstam, tādējādi ietaupot resursus. Pārskats par valstu vadlīnijām un standartiem narkomānijas ārstēšanai, novēršanai un tās radītā kaitējuma mazināšanai ir pieejams EMCDDA Paraugprakses portālā <http://www.emcdda.europa.eu/best-practice>.

Joprojām nav atrisinātas problēmas, kas saistītas ar paraugprakses veicināšanu ar vadlīniju, standartu un citu līdzīgu instrumentu starpniecību. Pirmkārt, ir jāpārlicinās, vai to pamatā ir uzticami zinātniski pierādījumi un tie tiek regulāri atjaunināti ikreiz, kad tiek publicēti jauni sistemātiski pārskati. Otrkārt, ir maksimāli efektīvi jāizmanto Eiropā pašlaik pastāvošās vadlīnijas. Visbeidzot svarīgi ir nodrošināt, lai vadlīnijas un standarti tiktu attiecīgi īstenoti.

3. Zinātnisko pierādījumu pieejamība un izmantošana

Pēdējo piecdesmit gadu laikā ir vairākkārt palielinājies to pētījumu skaits, kuru mērķis ir izpētīt, cik efektīvi ir ar narkotikām saistītie iejaukšanās pasākumi, un tas ir radījis nepieciešamību pēc augstas kvalitātes sintēzes. Pagājušā gadsimta 90. gadu beigās organizācijā *Cochrane Collaboration* (starptautiska bezpeļņas organizācija, kas sagatavo, uztur sistemātiskus pārskatus par veselības aprūpes ietekmi un veicina šādu pārskatu pieejamību) tika izveidota redaktoru grupa narkotiku un alkohola jautājumos. Minētās *Cochrane* Narkotiku un alkohola jautājumu grupas mērķis ir sagatavot un izplatīt sistemātiskus pārskatus par kliniskiem pētījumiem saistībā ar narkotiku un alkohola pārmērīgas lietošanas novēršanu, ārstēšanu un rehabilitāciju. Līdz šim minētā grupa ir sadarbojusies ar EMCDDA Paraugprakses portālu, lai izstrādātu pieejamus pierādījumus par iejaukšanās pasākumiem.

"Visu iejaukšanās pasākumu pamatā ir labi nodomi, bet ne visi iejaukšanās pasākumi ir vienlīdz efektīvi. Pašlaik vairāk nekā jebkad iepriekš mums ir jānodrošina, ka ieguldām pasākumos, kas darbojas efektīvi, un pārtraucam ieguldīt pasākumos, kas tādi nav. Lai to sasniegtu, mums ir vajadzīga ne tikai vienota izpratne par pierādījumu bāzi efektivitātei, bet arī vadlīnijas, kuras izmantot, lai sniegtu augstas kvalitātes vietējos pakalpojumus."

**Wolfgang Götz,
EMCDDA direktors**

Ņemot vērā pašreizējo finansiālo situāciju, visiem lēmumu pieņēmējiem ir jārod veidi, kā kontrolēt izmaksas, nekaitējot aprūpes kvalitātei. Papildus tam, ka zinātnisko pierādījumu bāzi izmanto efektīvu iejaukšanās pasākumu apzināšanai, uz to arvien biežāk atsaucas, lai mazinātu vai izbeigtu sliktas kvalitātes pieeju un pakalpojumu izmantošanu. Valsts Klīniskās izcilības institūts (*NICE*) Apvienotajā Karalistē ir īstenojis tā dēvētos "ieguldījumu pārtraukšanas" procesus, lai izbeigtu "zemas vērtības" klīnisko iejaukšanās pasākumu finansēšanu, piemēram, tāpēc, ka tie nav kliniski efektīvi, tiem ir nesamērīga riska un ieguvumu attiecība vai tie nav pamatoti ar pietiekamiem pierādījumiem. Tas nozīmē, ka tiek atsaukti veselības aprūpē ieguldītie resursi no esošajām veselības aprūpes praksēm, kas tiek uzskatītas par tādām, kuras attiecībā pret to izmaksām rada nelielus ieņēmumus vai nerada tos vispār un tādējādi nav uzskatāmas par resursu efektīvu izmantošanu.

4. Mācīšanās citam no cita – obligātie kvalitātes standarti Eiropai

Lai gan katra Eiropas valsts ir izstrādājusi savu stratēģiju un kārtību reaģēšanai uz narkomānijas

problēmām, ņemot vērā narkomānijas problēmas un pieejamo resursu apjomu katrā no tām, acīmredzams ieguvums ir dalīšanās pieredzē un gūtajās atziņās ar citām valstīm, palīdzot izstrādāt kvalitātes uzlabojumus un efektivitātes pētījumus. Eiropas līmeņa obligātajiem kvalitātes standartiem ir jārada pievienotā vērtība tam, kas jau pastāv katrā dalībvalstī, un to noteikšanā jāņem vērā atšķirīgās veselības aprūpes sistēmas un iespējas valstīs.

Nesen īstenotā ES finansētā projektā tika izstrādāti Eiropas obligātie kvalitātes standarti (EQUS) narkomānijas novēršanai, ārstēšanai un radītā kaitējuma mazināšanai, pieaicinot ekspertus un ieinteresētās personas no Eiropas un ārpus tās, lai ierosinātu obligāto standartu sarakstus, pamatojoties uz pierādījumiem un vienprātību. Eiropas narkomānijas novēršanas kvalitātes standarti ir pielāgoti, lai tos varētu izmantot kā novēršanas virzienu pētījumā, un EMCDDA 2011. gada decembrī tos publicēja savā rokasgrāmatu sērijā – tie ir pieejami lejupielādei un bezmaksas pasūtīšanai EMCDDA tīmekļa vietnē <http://www.emcdda.europa.eu/publications/manuals/prevention-standards>. Eiropas Komisija turpinās pilnveidot EQUS pētījuma rezultātus, lai

sagatavotu priekšlikuma projektu, kas jāiesniedz Eiropas Savienības Padomei.

5. Pierādījumu īstenošana ar vadlīniju, standartu un citu instrumentu starpniecību

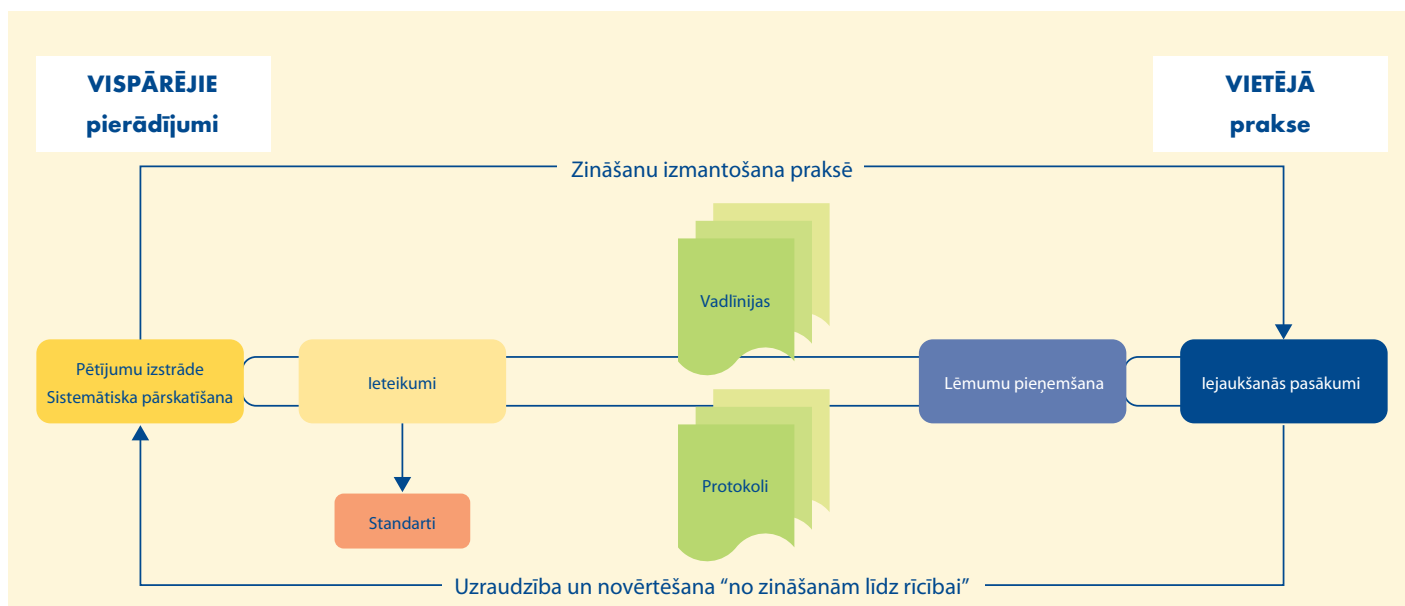
Lai pierādījumus veiksmīgi īstenotu praksē ar vadlīniju un standartu starpniecību, ir vajadzīga gan plānošana, gan aktīva pieeja. Izmanto ļoti dažādus pasākumus, lai pierādījumus pārvērstu rīcībā, un ir radušās vairākas jaunas zinātnes disciplīnas, kas ir tieši saistītas ar šo tematu, piemēram, praktiskā zinātne, zināšanu ieviešana praksē un zināšanu mobilizācija. Attiecībā uz daudzām no šīm pieejām savstarpēji saiknei starp zinātniskajiem pierādījumiem un ekspertu vienprātību ir galvenā nozīme īstenošanas procesā. Lai īstenošana būtu veiksmīga, ekspertu vienprātībai ir izšķiroša nozīme attiecīgo jautājumu identificēšanā, ieteikumu pielāgošanā vietējam kontekstam un pasākumos, kuru mērķis ir nodrošināt, lai ieviešanas pasākumi tiktu pienācīgi strukturēti un pielāgoti mērķauditorijai. Lai gan valstu pieejas var atšķirties, tā dēvēto "pārmaiņu šķēršļu" apzināšana mērķauditorijā un aktīva rīcība, lai mazinātu šos šķēršļus, var veicināt jaunu ieviešanas pasākumu pārņemšanu. Arī tādu iniciatīvu izmantošana kā mācības,

akreditācija vai sertifikācija var veicināt kvalitātes standartu veiksmīgu īstenošanu narkotiku pieprasījuma mazināšanā.

6. Turpmākā rīcība – trūkumu apzināšana un jaunu jautājumu apsvēšana

Ņemot vērā jaunākos sasniegumus ar narkomāniju saistītā pētniecībā un uz pierādījumiem pamatotā praksē, ir radīti jauni instrumenti, lai sekmētu narkomānijas problēmu risināšanas efektivitāti Eiropā. Tomēr šajā procesā tika konstatēti nozīmīgi trūkumi pieejamās zinātnes atziņās, un ir acīmredzams, ka vadlīnijas vai standarti ne vienmēr tika izstrādāti pienācīgi, lai veicinātu paraugpraksi. Turklāt, ņemot vērā situācijas maiņu narkomānijas jomā, piemēram, saistībā ar opioīdu lietotāju grupas novecošanos vai jaunu vielu lietošanu, pašlaik varētu būt nepieciešama papildu izpēte un vadlīnijas. EMCDDA un tās partneri ir apņēmušies veikt trūkumu analīzi paraugprakses jomā un aktīvi atbalstīt vispārējo zināšanu sasaistīšanu ar vietējām praksēm Eiropā, vai nu aktīvi izplatot pierādījumus, atbalstot vadlīniju pielāgošanu, vai arī veicinot ietekmes novērtējumus un pieredzes apmaiņu.

Shēma zināšanu izmantošanai praksē



Mērķis: narkotikas ir pārskatu sērija, ko publicē Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs (EMCDDA) Lisabonā. Šos pārskatus regulāri sagatavo 23 Eiropas Savienības oficiālajās valodās, kā arī norvēģu un turku valodā. Oriģinālvaloda ir angļu valoda. Jebkuru rakstu var reproducēt ar nosacījumu, ka tiek norādīts avots.

Lai iegūtu bezmaksas abonementu, lūdzu, rakstiet uz e-pasta adresi: publications@emcdda.europa.eu

Cais do Sodré, 1249-289 Lisabona, Portugāle
Tālr. +351 211210200 • Fakss +351 218131711
info@emcdda.europa.eu • www.emcdda.europa.eu

Secinājumi un politiski apsvērumi

1. Pēdējās divās desmitgadēs Eiropā ir palielinājusies interese par paraugprakses izstrādi un veicināšanu. Lai veicinātu uz pierādījumiem pamatotas prakses izmantošanu narkotiku pieprasījuma mazināšanas ieviešanā pasākumos, izmanto dažādus instrumentus, piemēram, vadlīnijas un kvalitātes standartus. Valstu līmenī arvien biežāk var pārliecināties, ka izmaksu ziņā lietderīgs risinājums, kas palīdz nodrošināt kvalitāti, ir jau esošo, uz pierādījumiem pamatoto vadlīniju izplatīšana un pielāgošana. Eiropas līmenī neseno tika ieviests process, lai veicinātu vienprātību par vienotiem obligātajiem kvalitātes standartiem.
2. Nākotnē jāievieš attiecīgi procesi, lai nodrošinātu, ka esošās vadlīnijas un standarti tiek regulāri atjaunināti ikreiz, kad kļūst pieejami jauni pierādījumi. Turklāt svarīgs jautājums ir noteikto vadlīniju un standartu veicināšana un izplatīšana starp profesionāļiem un lēmumu pieņēmējiem. Kaut arī pēdējā laikā zinātniskie pierādījumi par ieviešanu pasākumu efektivitāti (un neefektivitāti) narkomānijas jomā ir kļuvuši pieejamāki, joprojām pastāv trūkumi, un to novēršanai ir nepieciešama izpēte. Ļoti vēlama būtu Eiropas izpētes darba programma, kurā prioritāte piešķirta jautājumiem, kas saistīti gan ar ieviešanu pasākumu efektivitāti, gan izpētes un prakses savstarpējās mijiedarbības uzlabošanu.
3. EMCDDA, izmantojot savu pieredzi paraugprakses uzraudzībā un izplatīšanā, turpinās veicināt un atbalstīt kvalitātes uzlabojumus narkotiku jomā Eiropā. Daži no pasākumiem, ko mēs turpināsim veikt ieinteresēto personu labā, ir aktīva pierādījumu izplatīšana, konsultēšana vadlīniju pielāgošanā, atbalsts mērķu noteikšanā un ietekmes novērtēšanā un pieredzes apmaiņas veicināšana.

Galvenie avoti

- Amato, L., Davoli, M., Vecchi, S. et al (2011), "Cochrane systematic reviews in the field of addiction: What's there and what should be", *Drug and Alcohol Dependence*, 113. sējums (2. un 3. izdevums), 96.-103. lpp.
- Brunsson, N. un Jacobsson, B. A. (2000), *A world of standards*, Oxford University Press, New York.
- Costa Storti, C., De Grauwe, P. un Reuter, P. (2011), "Economic recession, drug use and public health", *International Journal of Drug Policy*, 22. sējums, 6. izdevums, 321.-325. lpp.
- Grimshaw, J. M., Thomas, R. E., MacLennan, G. et al. (2004), "Effectiveness and efficiency of guideline dissemination and implementation strategies", *Health Technology Assessment* 8(6), iii-72. lpp.
- Guyatt, G. H., Oxman, A. D., Vist, G. E. et al. (2008), "GRADE: an emerging consensus on rating quality of evidence and strength of recommendations", *British Medical Journal* 336 (7650), 924.-926. lpp.
- Institute of Medicine (2011), "Clinical practice guidelines we can trust", The National Academies Press, Washington DC.
- Moja, P. L., Castelli, B., McCauley, L., Grillo, R. un Auxilia, F. (2005), "Cochrane EPOC group: closing the gap between quality assurance and organisation of care research and front line professionals" (oriģinālteksts itāliešu valodā), *Annali di Igiene: Medicina Preventiva e di Comunità* 17(6), 585.-590. lpp.
- National Institute for Clinical Excellence (Valsts Klīniskās izcilības institūts) (2011. gads), *NICE 'do not do' recommendations*, pieejams vietnē <http://www.nice.org.uk/usingguidance/donotdorecommendations/index.jsp>
- ESAO (2011. gads), "Economic Policy Reforms Going for Growth", ESAO publikācija, pieejama vietnē <http://dx.doi.org/10.1787/growth-2011-en>
- Sackett, D. L., Rosenberg, W. M., Gray, J. A., Haynes, R. B. (1996), "Evidence-based medicine: what it is and what it isn't", *British Medical Journal*, 312 (7023), 452.-454. lpp.
- Straus, S., Tetroe, J. un Graham, I. D. (redaktori) (2009. gads), *Knowledge Translation in Health Care: Moving from Evidence to Practice*, Wiley Blackwell, Oxford.
- The ADAPTE Collaboration (2011), "The ADAPTE Process: Resource Toolkit for Guidelines Adaptation" (versija 2.0), pieejams vietnē <http://www.g-i-n.net>
- Wensing, M., Bosch, M. un Grol, R. (2010), "Developing and selecting interventions for translating knowledge to action", *Canadian Medical Association Journal* 182(2), E85.-E88. lpp.

Informācija tīmeklī

EMCDDA Paraugprakses portāls
<http://www.emcdda.europa.eu/best-practice>



Publikāciju birojs

OFICIĀLAIS IZDEVĒJS: Eiropas Savienības Publikāciju birojs
© Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs, 2012. gads
DIREKTORS: Wolfgang Götz
AUTORI: Marica Ferri, Alessandra Bo
REDAKTORE: Marie-Christine Ashby
GRAFISKAIS IZPILDĪJUMS: Dutton Merryfield Ltd, Apvienotā Karaliste
Printed in Luxembourg